

*Dulkadirli Eyaleti'nde Gayrimüslimler***The Dulkadirli Province and Non-Muslims*

İbrahim SOLAK**

ÖZET

Maraş ve çevresinde kurulu olan Dulkadirli Beyliği, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi dönüşünde yıkılarak Osmanlı Devleti'ne kısmen bağlanır. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in 1522 yılında öldürülmesiyle birlikte, Dulkadirli Ülkesi tamamen Osmanlı Devleti'ne ilhak edilir ve 1531 tarihinde bu bölgede Dulkadirli Eyaleti kurulur. Bu çalışmada adı geçen eyaletin idari yapısı içerisinde yer alan sancaklardaki (Maraş, Bozok, Ayntab, Sis gibi) gayrimüslim unsurun nüfus yapısı ve özellikleri, dönemin kaynakları incelenerek ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

ANAHTAR KELİMELER

Dulkadirli, Osmanlı, Maraş, Gayrimüslim,

ABSTRACT

The established Dulkadirli Principality in Maraş and its vicinity was collapsed during Yavuz Sultan Selim return from the Çaldıran expedition and it became bounded partially to the Ottoman State. With the murdering of Şehsuvaroğlu Ali Bey 1522, the Dulkadirli Land became controlled totally by the Ottoman State and in 1531 the Dulkadirli Province was founded in this region. In this article, I will try to present; non-muslim group's demographical structure and characteristics in the sanjaks (like as Maraş, Bozok, Ayntab, Sis) which are a part of the administration of the mentioned province. This will be done with the help of the mentioned period's sources.

KEY WORDS

Dulkadirli, Ottoman, Maraş, Non-muslim

* Bu çalışma, CIEPO-19 International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (Uluslar Arası Osmanlı ve Osmanlı Öncesi Çalışmaları Kongresi, (26-30 Temmuz 2010)Van'da sunulan tebliğin daha önce yayınlanmamış metnidir.

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, isolak@selcuk.edu.tr

Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimler

Yüzyıllarca Osmanlı toplumu içerisinde genellikle huzur ve sükûn içerisinde yaşayan, birbirleriyle çok ciddi problemleri bulunmayan, hatta kendi mahkemelerinin verdiği kararları beğenmeyip Divân-ı hümâyuna kadar çıkabilme hürriyetine sahip olan gayrimüslim tebânın Osmanlı sınırları içerisindeki hakları, görevleri, sorumlulukları nelerdir önce bunlara bakmak gerekir.

İslam hukukuna göre insanlar dinleri bakımından Müslümanlar ve gayrimüslimler olarak ikiye ayrılmaktadır. Gayrimüslimler de ehl-i kitap olanlar ve olmayanlar olarak iki başlık altında ele alınır. Ehl-i kitap olan gayrimüslimler, kendilerine ilahi kitap verilmiş ve semâvi dinlere mensup olan yahudi ve hristiyanlar, ehl-i kitap olmayanlar ise kendilerine semâvi kitap verilmemiş olanlardır.¹

Bir bölgenin dârülişlâma katılmasından sonra buradaki ehl-i zimmenin bir ahidnâme, hukuk ve himaye bahşedici bir ahidle, İslâm devletinin idaresi altına girmesiyle beraber kendilerine bazı haklar tanınmaktadır. Zimmîlere tanınan başlıca haklar şu başlıklar altında toplanabilir; can ve mal güvenliği, inanç ve ibadet hürriyeti, ikamet ve seyahat hürriyeti, vatandaşlık temel hak ve görevleri, siyasî haklar ve kamu görevleri, kazâî ve hukukî muhtariyet, sosyal hayatla ilgili düzenlemeler, bayram kutlamaları, müslümanların gayrimüslim kadınlarla evlenmesi, kestikleri hayvanların etinin yenmesi gibi².

Dulkadirli Beyliği'nin Osmanlı Devleti'ne Bağlanması

Şehsuvar oğlu Ali Bey'in çocukları ile birlikte Şaban 928/ Haziran 1522³ yılında öldürülmelerinden sonra, Dulkadirli ülkesi bu tarihten itibaren tamamen Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bölge Osmanlı Devleti'ne bağlandıktan sonra burada hemen bir eyalet kurulmamıştır. Kemal Paşa-zâde, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in 1522 yılında öldürülmesinden sonra, bölgenin beş sancağa bölündüğünü belirtse de⁴, hemen bu sancaklardan oluşan bir eyalet teşkil edilmediği görülmektedir⁵.

¹ Ahmet Özel, "Gayrimüslim", *DİA XXIII*, İstanbul 1996, s.418; İhsan Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayri Müslimlerin Toplum Hayatı Bursa Örneği*, İstanbul 2009, s.20.

² Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bk; Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayri Müslim Tebanın Yönetimi*, İstanbul, 1996, s.19 vd.; Özel, "Gayrimüslim", 419-426.

³ Ali Beyin öldürülmesi hakkında bakınız: Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s.437; Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 307; Feridun Bey, *Münşeat*, II, s. 530; Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, s.440.

⁴ Kemal Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. CVI.

⁵ Osmanlı Devleti'nin fetih politikalarıyla ilgili olarak bakınız. Halil İnalcık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", *Söğüt'ten İstanbul'a*, (Drl: Oktay Özel-Mehmet Öz), Ankara 2000, s. 443-472.

Dulkadirlielerin Osmanlı'ya bağlanmasıyla beraber ihdas edilen Maraş Sancağı'nın sancak beyliğine Koçi bin Halil Bey getirilmiş⁶ ve sancak kısa bir süre sonra Rum Vilâyeti'ne bağlanmıştır. Daha sonra Halil Bey'in yerine, Musa Bey veled-i Kızıl Ahmed Bey sancakbeyliği'ne getirilmiştir⁷. 1522 yılında Rum Eyâletine ilhak edilen Maraş ve Elbistan sancakları, kısa bir süre sonra, Rum Eyâletinden ayrılarak Karaman Eyâletine bağlanmıştır⁸. Maraş ve havalisinin Osmanlı'ya bağlanmasından sonra yapılan ilk tahrirlerde eyalet ve beylerbeyi tabirine rastlanılmamaktadır⁹. Bölgedeki timarların Dulkadirli sipahilere usulüne uygun şekilde dağıtılması için Karaman Beylerbeyliğine gönderilen fermânlardan ve dönemin Osmanlı idârî düzeninden, Maraş 1523 yılından 1531 yılına kadar Karaman Eyaleti'ne bağlı kalmıştır¹⁰. 1531 yılına kadar kaynaklarda Maraş veya Dulkadir beylerbeyine rastlanmamakla birlikte 1531 yılından itibaren Dulkadir Beylerbeyinin isminin bazı kayıtlarda geçtiği görülmektedir¹¹.

1531 yılında İran beylerinden Olama Han Osmanlılara sığınır ve kendisine Bitlis hanlığı verilir, muhtemel bir sıkıntı çıkması durumunda da yardımcı olmaları için Diyarbakır ve Zülkadriye Beylerbeyinin askeriyle birlikte hazır olmaları istenmiştir¹². Bu bilgiler ışığında bölgede Dulkadir Eyaleti'nin 1531 yılından sonra kurulduğu ortaya çıkmaktadır. Bölgenin ilhak edilmesinden 8-9

⁶ İsmail Altınöz, *Dulkadir Beylerbeyliğinin Teşekkülü ve Gelişmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 1995, s. 32.

⁷ Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr.1969, vr.120b-121a.

⁸ "Liva-i Maraş ve Elbistan sene 929 Cemaziyel ahirisinin 23. Günü Rum'dan ifraz olunub Karaman'a ilhak olundu." Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr.1969, vr.120b-121a.

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defteri (=BA TD) 124, s.1 vd.; BA TD 402, s.1 vd.; BA TD 998, s. 408 vd.

¹⁰ H.934-M.1527 tarihli timar defterinde Maraş ve civarında Karaman Beylerbeyinin hassı ve hisseleri bulunmaktadır, BA TD 142 s. 56,147; Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr.1969 vr.120b-121a; Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr.1970, vr.51b-55b.

¹¹ Atıf Efendi Kütüphanesi nr.1734, vr.202b-203a; Veliyüddin Efendi nr.1970 de bulunan kânunnâmeden ilk beylerbeyi Süleyman beyin bu görevde fazla kalmadığı anlaşılmaktadır; 14 Ramazan 939 senesinde Zülkadriye Beylerbeyine, eyalet içindeki sipahilere timar tevcihi ile ilgili gönderilen fermânda, beylerbeyinin Ahmet Paşa olduğunu görüyoruz. Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr.1970, vr.55b-56b; BA TD 402'nin 414. sahifesinde sonradan düşüldüğü yazı şeklinden anlaşılan H.938/M.1531 tarihli kayıta; Dulkadirli Türkmenlerinin çıkaracakları çeri sayısından bahsedilirken burada da Dulkadirli Beylerbeyi zikrediliyor ama bu beylerbeyinin kim olduğunu ilgili yer çürük olduğu için çıkaramıyoruz.

¹² Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, İstanbul 1341, s. 342; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara 1994, s. 349; İlhan Şahin, "Dulkadir Eyaleti", *DİA*, C.9, İstanbul 1994, s.552.

yıl gibi bir süre sonra Dulkadirli Eyaletinin kurulmasında ve eyalet kuruluşunun gecikmesinde sanırım bölgenin Osmanlı topraklarına katılmasından sonra, dirlikleri ellerinden alınan Dulkadirli beylerinin bölge ve civarında çıkmış olan bazı isyanlara destek vermesidir. Çünkü Osmanlı merkezi idaresi Şehsuvar Oğlu Ali Bey'in öldürülmesinden sonra Dulkadirli sipahilerinin ellerindeki tımarlarını lağvetmiştir¹³. Uygulanan bu yöntem Osmanlı Devleti için büyük sıkıntıları beraberinde getirmiş ve bölgede peş peşe isyanların çıkmasına sebep olmuştur¹⁴.

Dulkadirli Eyaletinin İdari Yapısı

Dulkadirli Eyaleti'nin adı dönemin kaynaklarında daha çok, Dulkadir Beyliği'ne atfen Dulkadir veya Dulkadriyye, bölgede Dulkadirli adıyla konar-göçer büyük bir Türkmen teşekkülünün yaşamasından dolayı Türk-man vilâyeti, bazen de Farsça'nın tesiriyle Zülkadr veya Zül-kadriyye olarak geçer. XVII. yüzyıldan itibaren eyaletin adı genellikle, merkezi olan Maraş'tan dolayı Maraş Eyaleti olarak zikredilmektedir¹⁵.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Dulkadirli Eyaleti 1531 tarihi itibarıyla kurulmuştur. Eğer daha önce eyalet kurulmuş olsa idi, beylerbeyinin veya hassının olması gerekirdi. Oysa bölge ile ilgili hazırlanan ilk tahrir defterlerinde gerek TD 124'te s.1 vd., gerek TD 402' de s.1 vd, gerekse TD 142'de böyle bir kaydın varlığına rastlanmamıştır.

Dulkadirli Eyaleti kurulduktan sonra, eyalet idaresinin bir anda yapılandırıldığını, idari düzenin muhtemel bazı sebeplerden dolayı değişkenlik gösterdiğine şahit olmaktayız. Eyaletin idari yapısında ki değişiklikler, XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiş ve belirtilen dönemden itibaren eyalet yapısı içerisinde yer alan sancaklar XIX. Yüzyıla kadar Dulkadirli Eyaletine bağlı kalarak sancak statülerini korumuşlardır.

¹³ Kemal Paşa-zâde, s. LXXXIII; Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi I*, Ankara 1999, s. 126; M. N. Paşa, *Netayic ül-Vukuat I-II*, (Sadeleştiren: Prof. Dr. Neşet Çağatay), Ankara 1992, s. 141.

¹⁴ Dulkadirli ülkesinde ve çevresinde çıkan isyanlar hakkında daha geniş bilgi için bakınız; Alaaddin Aköz-İbrahim Solak, "Dulkadirli Beyliğinin Osmanlı Devletine İlhakı Ve Sonrasında Çıkan İsyenlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.153, Kasım-Aralık 2004, İstanbul 2004, s.41-50

¹⁵ İlhan Şahin, "Dulkadirli Eyaleti", *DİA IX*, İstanbul 1994, s. 552.

1530 tarihinde Maraş ve Bozok sancaklarından müteşekkil Dulkadirli Vilayeti-Eyaleti¹⁶, 1531'de Maraş paşa sancağı olmak üzere, Bozok, Sis ve Ayıntab sancaklarından, 1541 yılında Bozok sancağının Rum eyaletine bağlanması ile beraber, buraya Tarsus sancağının bağlandığını ve eyaletin Maraş, Sis, Ayıntab ve Tarsus sancaklarından meydana geldiği görülmektedir. 1568- 1574 tarihli idari düzenlemeyle birlikte üç yeni sancak daha bağlanan Dulkadirli Eyaleti, Maraş, Malatya, Sis, Ayıntab, Kars-ı Zülkadriye ve Sümeysat-Samsad sancaklarından oluşmuştur. Bu sancaklardan Samsad 1569 tarihi itibarıyla sancak statüsünü kaybederek Malatya Sancağı'na bağlı bir nahiye haline getirilmiş¹⁷, Sis Sancağı ise Kıbrıs'ın fethedilmesinden sonra buraya bağlanmıştır¹⁸. 1578-88 tarihli idari düzenlemeyle beraber Dulkadirli Eyaleti, Maraş, Malatya, Ayıntab ve Kars-ı Zülkadriye sancaklarından meydana gelmektedir¹⁹. Eyaletin bu idari düzeni XVII., XVIII. ve XIX. Yüzyıla kadar bu şekliyle devam eder. XIX. Yüzyılda yapılan idari düzenlemeyle Maraş 1850 yılında Adana Eyaleti'ne bağlanır, 1866'da Halep ve Adana vilâyetleri birleştirilince Maraş da Halep'e bağlanır. 1872'de yeni bir vilâyet haline getirilip Ahmed Cevdet Paşa valiliğe tayin edilmiştir. Mithat Paşa'nın sadârete gelmesi üzerine Ahmed Cevdet Paşa valilikten alındığı gibi Maraş da yeniden Halep'e bağlanır²⁰.

Bu çalışmada müslim ve gayrimüslim unsurun nüfus çalışması yapılırken, idari düzenin oturmasıyla birlikte Dulkadirli eyaletinin artık değişmez sancakları haline gelen Maraş, Malatya, Antep ve Kars-ı Zülkadriye'nin verileri, kaynakların müsaade ettiği ölçüde kullanılmaya çalışılacaktır. Bazı dönemlerde kısa süreli de olsa Dulkadirli Eyaletine bağlanan Bozok, Sis ve Tarsus sancaklarının nüfusla ilgili verileri kullanılmayacaktır.

Nüfusla ilgili olarak kullanılacak olan ana kaynaklarımız tahrir defterleri ve bu defterlerden hareketle yapılmış olan çalışmalar, müslim-gayrimüslim ilişki-

¹⁶ TD 998, s. 46, Buradaki vilayet kelimesi beylerbeyilik veya eyalet gibi idari bir düzenleme anlamında değil bölge mânasında kullanılmaktadır. Çünkü adı geçen tarihte Beylerbeyilik ismi veya hassı görülmemektedir.

¹⁷ Samsad 1569 tarihinden itibaren XIX. Yüzyıl sonuna kadar Malatya sancağına bağlı bir nahiye olmuştur. Mehmet Taştemir, *XVI. Yüzyılda Adıyaman Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara 1999, s. 13.

¹⁸ İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978, s.175.

¹⁹ Kunt, *Sancak*, s. 173.

²⁰ Tufan Gündüz, "Kahramanmaraş", *DİA XXIV*, İstanbul 2001, s.195

lerine yönelik örnekler için ise ilgili sancakların şer'îye sicilleri ve bu sicillerden hareketle yapılan çalışmalar olacaktır.

Tablo 1. Dulkadirli Eyaleti İdari Yapısı (XVI. Yüzyıl)

1530 ²¹	1531 ²²	1541 ²³	1568-74 ²⁴	1578-88 ²⁵
Maraş	Maraş	Maraş	Maraş	Maraş
Bozok	Bozok		Malatya	Malatya
	Sis	Sis	Sis	-
	Ayıntab	Ayıntab	Ayıntab	Ayıntab
	-	Tarsus ²⁶	Kars-ı Zülkadriye	Kars-ı Zülkadriye
	-	-	Samsad	Samsad

Dulkadirli Eyaleti Nüfus Durumu

Osmanlı tarihinin temel kaynağını oluşturan arşiv belgelerinden biri olan Tahrir Defterleri, şehir ve kır iskân merkezlerinin sosyal ve nüfus durumunu ortaya çıkarması bakımından son derece önemli bilgilere sahiptir. Fakat, tahrir defterlerinde yer alan bu demografik verilerin günümüzdeki gibi nüfus sayımı niteliğinde olmayıp, timar sisteminin uygulandığı sancaklardaki vergi nüfusu ile ilgili kayıtlar olduğu unutulmaması gereken önemli husustur. Bu defterlere, bennâk, mücerred, çift, nim çift, vergi yükümlüsü erkek nüfusla birlikte, hastalık, yaşlılık ve herhangi bir hizmet karşılığı vb. sebeplerden dolayı vergiden muaf tutulan kişi ve grupların yanında, müsellemler gibi askerîler de kaydedilir. Diğer taraftan çalışmamızın konusu olan müslim-gayrimüslim unsurlar da tahrir defterlerine kaydedilir. Günümüz nüfus verileri açısından tahrir defterlerinin eksik kalan yönü, ergenlik çağına ulaşmamış erkek çocukların, kız çocukların ve kadınların bu defterlere kaydedilmemesidir²⁷. Tahrir defterlerindeki nüfusla ilgili olarak karşımıza genellikle hane veya nefer deyimleri çıkmaktadır.

²¹ TD 998, s.46 vd.

²² Âtîf Efendi nr. 1734, vr. 205b

²³ Taştemir, *Adıyaman*, s.13

²⁴ Kunt, *Sancak*, s. 138; Baykara, s. 104

²⁵ Kunt, *Sancak*, s. 173

²⁶ 26 Ocak 1559 (16 Rebiülahir 966) tarihinde Zülkadir Beylerbeğine gönderilen bir hükümde, Tarsus'un Zülkadirden ayrılarak Karaman'a bağlandığı ve defterlerinin gönderilmesi bildirilmiştir. Ali Sinan Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, Ankara 2001, s.35. Fakat Tarsus'un ne zaman Dulkadirli Eyaletine bağlandığı tespit edilememiştir.

²⁷ Tahrir Defterlerinin ihtiva ettiği bilgiler hakkında daha geniş bilgi için bakınız; Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri", *İÜİFM, II*, S.1, 1940-41, İstanbul 1941, s.20-59; Aynı yazar, "Tahrir Defterlerinin İstatistik Verimleri Hakkında Bir Araştırma", *IV. Türk Tarihi Kongresi 10-14 Kasım 1948, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara 1952, s. 290-294; Aynı yazar, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası, X*, 1951-53, İstanbul 1953, s. 1-26.

Toplam nüfus hesaplamaları yapılırken de araştırmacılar bir hânenin ortalama kaç kişiden oluştuğu hakkında da farklı görüşler ileri sürseler de²⁸, ortak kanaat bir hanenin ortalama beş kişiden oluştuğu yönündedir²⁹.

Sancakların Nüfus Verileri

Tahrir defterlerinde gayrimüslim tebâ ile ilgili olarak genellikle gebran, zımmi, bazen de Ermeniyân tabirleri kullanılmaktadır. Dulkadirli Eyaletinin incelenen üç sancağının ortak tarihli tahrir defteri bulunmadığı için birbirine yakın tarihlerde yapılmış olan tahrirlerin verileri esas alınmaya çalışıldı. Buna göre Maraş Sancağı için 1563, Malatya Sancağı için 1560, Antep Sancağı için ise 1543 tarihli defter ve veriler esas alındı.

Bu verilere göre Maraş Sancağının 1563'teki toplam nüfusu 140750, toplam gayrimüslim nüfus 11623, toplam nüfus içerisinde gayrimüslim nüfusun oranı ise %8.2 olarak hesaplanmıştır. Malatya Sancağı'nın 1560 tarihli tahrir defterindeki nüfus verilerine baktığımız zaman; toplam nüfus: 155740, gayrimüslim nüfus ise 11030, toplam nüfusa oranı % 7'dir. Antep Sancağı 1543 tarihinde toplam nüfus 36067³⁰, gayrimüslim nüfus ise 477'dir³¹. Toplam nüfusa oranı % 1.3'dür. Kars-ı Maraş Sancağında 1563'te toplam nüfus 86047, gayrimüslim nüfus 2943, bu sancakta gayrimüslimlerin toplam nüfusa oranı ise % 3'dür³².

Tablo 2: Dulkadirli Eyaleti Toplam Nüfus-Gayrimüslim Nüfus Durumu

Sancak	1543			1560			1563		
	TN	GMN	%	TN	GMN	%	TN	GMN	%
Ayıntab	36067	477	1.3						
Malatya				155740	11030	7			
Maraş							140750	11623	8.2
Kars-ı Maraş							86047	2943	3

TN: toplam nüfus, GMN: gayrimüslim nüfus

SONUÇ

Dünyadaki milliyetçilik akımının oluşturduğu hava bir kenara bırakılırsa, XIX. yüzyıla kadar, Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yer alan Müslim ve

²⁸ Hâne karşılığı olarak Ömer Lütfi Barkan 5, Nejat Göyüncü 5 ve W.D. Hütteroth 5, Faruk Sümer 7, M. A. Cook 4.5, J.C. Russel 3.5, Bernard Lewis 5-7 ve 8, M.Ali Ünal 7 katsayısını esas almışlardır. İ. Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazâsı(1526-1563)*, Ankara 2004, s.46

²⁹ Nejat Göyüncü, "Hâne Deyimi Hakkında", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S.32, İstanbul 1979, s.331-348.

³⁰ H. Özdeğer, *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep'in Sosyal ve Ekonomik Durumu*, İstanbul 1982, s.115.

³¹ TD 373 s.9.

³² Yılmaz Kurt, *Çukurova Tarihinin Kaynakları V Kars-ı Maraş (Kadirli) Mufassal Tahrir Defteri*, Ankara 2011.

gayrimüslim tebâ herhangi bir sıkıntı çekmeden asırlarca bir arada olma, birlikte yaşayabilme başarısını göstermişlerdir. Bunda elbette Osmanlı idare anlayışının büyük rolü vardır. İncelediğimiz Dulkadirli Eyaletinde de gayrimüslim tebânın varlığının imparatorluk yıkılıncaya kadar devam ettiği ve bunların genel nüfus içerisindeki oranlarının % 1 ile 8 arasında değiştiği görülmektedir.©

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defterleri,

TD 124, TD 142, TD 402, TD 998, TD 373.

Atıf Efendi Kütüphanesi nr.1734.

Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi nr.1969, 1970.

Feridun Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, II, İstanbul 1274-75.

Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523) (1991)*, hzl. Nejdet Öztürk, İstanbul.

Kemal Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân, X Defter (1996)*, hzl. Şefaettin Severcan, Ankara.

Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân (1341)*, İstanbul.

Mustafa Nuri Paşa(1992). *Netayic'ül-Vukuat I-II*, (Sadeleştiren: Prof. Dr. Neşet Çağatay), Ankara.

Peçevî İbrahim Efendi (1999). *Peçevî Tarihi I*, Ankara.

Solakzâde, *Solakzâde Tarihi (1297)*, İstanbul.

AKÖZ, Alaaddin-İbrahim Solak (2004). "Dulkadirli Beyliğinin Osmanlı Devletine İlhakı ve Sonrasında Çıkan İsyenlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 153, Kasım-Aralık 2004, İstanbul, 41-50.

ALTINÖZ, İsmail (1995). *Dulkadir Beylerbeyliğinin Teşekkülü ve Gelişmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul.

BİLGİLİ, Ali Sinan (2001). *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, Ankara.

ERYILMAZ, Bilal (1996). *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebanın Yönetimi*, İstanbul.

GÖYÜNÇ, Nejat (1979). "Hâne Deyimi Hakkında", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S.32, İstanbul, 331-348.

GÜNDÜZ, Tufan (2001). "Kahramanmaraş", *DİA XXIV*, İstanbul.

KARATAŞ, İhsan (2009). *Osmanlı Devleti'nde Gayri Müslimlerin Toplum Hayatı Bursa Örneği*, İstanbul.

KUNT, İ. Metin (1978). *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul.

KURT, Yılmaz (2011). *Çukurova Tarihinin Kaynakları V Kars-ı Maraş (Kadirli) Mufassal Tahrir Defteri*, Ankara.

ÖZDEĞER, Hüseyin (1982). *XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep'in Sosyal ve Ekonomik Durumu*, İstanbul.

ÖZEL, Ahmet (1996). "Gayrimüslim", *DİA* XXIII, İstanbul.

SOLAK, İbrahim (2004). *XVI. Asırda Maraş Kazâsı (1526-1563)*, Ankara.

ŞAHİN, İlhan (1994). "Dulkadır Eyaleti", *DİA*, IX, İstanbul.

TAŞTEMİR, Mehmet (1999). *XVI. Yüzyılda Adıyaman Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1994). *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara.